

CONTINUING PROFESSIONAL DEVELOPMENT OF PEDAGOGICAL SPECIALISTS AS AN ASPECT OF LIFELONG LEARNING

Snezhanka Georgieva

Konstantin Preslavsky – University of Shumen, Bulgaria, s.dobрева@shu.bg

Abstract: Continuing professional development of teachers has become a key priority in modern educational systems. This paper examines the ongoing qualification of pedagogical specialists as an essential component of lifelong learning. The study is based on contemporary theoretical and practical understandings of teacher professional development and highlights that qualification should be perceived not as a one-time training but as a continuous, systematic, and reflective process.

Lifelong learning is presented as a strategic framework that requires teachers to constantly update their knowledge, skills, and competencies in response to rapid social, technological, and educational changes. Continuing qualification plays a crucial role in improving teaching quality, fostering innovation, and enhancing adaptability within the education system.

Special attention is given to the regulatory framework in Bulgaria, particularly the State Educational Standard for the Status and Professional Development of Teachers and Other Pedagogical Specialists (Ordinance No. 15, 2019). The analysis suggests that effective professional development should integrate academic preparation, methodological training, and practical experience while promoting collaboration and reflective practice among teachers.

The paper discusses key challenges such as digitalization, inclusive education, and the need for innovative pedagogical approaches. It argues that well-organized qualification activities contribute not only to individual teacher competence but also to the overall modernization of educational institutions.

In conclusion, the study emphasizes that continuing professional development is a fundamental mechanism for achieving educational quality, sustainability, and innovation. It recommends the development of flexible, practice-oriented qualification models that empower teachers as active participants in educational change.

Keywords: continuing education; lifelong learning; pedagogical specialists; professional development; quality of education

ПРОДЪЛЖАВАЩАТА КВАЛИФИКАЦИЯ НА ПЕДАГОГИЧЕСКИТЕ СПЕЦИАЛИСТИ КАТО АСПЕКТ НА УЧЕНОТО ПРЕЗ ЦЕЛИЯ ЖИВОТ

Снежанка Георгиева

Шуменски университет „Епископ Константин Преславски“, България, s.dobрева@shu.bg

Резюме: Продължаващата квалификация на педагогическите специалисти се утвърждава като ключов приоритет в съвременното образование. Настоящата статия разглежда професионалното развитие на учителите като неразделна част от концепцията за ученето през целия живот. Квалификацията се интерпретира не като еднократен акт на обучение, а като непрекъснат, целенасочен и системен процес на професионално усъвършенстване.

Ученето през целия живот се представя като стратегическа рамка, в която педагогическите специалисти трябва постоянно да актуализират своите знания, умения и компетентности, за да отговорят на динамичните промени в обществото и образованието. Продължаващата квалификация има ключово значение за повишаване качеството на преподаването и за насърчаване на иновациите в училище.

Особено внимание се обръща на нормативната рамка в България, по-специално на Държавния образователен стандарт за статута и професионалното развитие на учителите и другите педагогически специалисти (Наредба № 15, 2019). Анализът показва, че ефективната квалификация трябва да съчетава академична подготовка, методическа компетентност и практическа насоченост, като стимулира рефлексия и сътрудничество между учителите.

Разглеждат се предизвикателства като дигитализацията на обучението, приобщаващото образование и необходимостта от иновативни педагогически подходи. Аргументира се, че оптимизираната квалификационна дейност допринася както за индивидуалните компетентности на учителя, така и за модернизацията на образователната система.

В заключение се подчертава, че продължаващата квалификация е ключов механизъм за постигане на качество, устойчивост и иновации в образованието. Препоръчва се развитие на гъвкави, ориентирани към практиката модели на квалификация, които превръщат учителите в активни участници в образователната промяна.

Ключови думи: продължаваща квалификация; учене през целия живот; педагогически специалисти; професионално развитие; качество на образованието

1. ЦЕЛ НА ИЗСЛЕДВАНЕТО

Целта на настоящата статия е да анализира продължаващата квалификация на педагогическите специалисти като разновидност и ключов аспект на ученето през целия живот, както и да изведе нейното значение за качеството и модернизацията на образователната система.

Изследването се основава на разбирането, че професионалното развитие на учителите не може да бъде еднократен процес, а трябва да се разглежда като непрекъснато, целенасочено и системно учене през целия живот (UNESCO, 2020; OECD, 2021). В този контекст продължаващата квалификация се интерпретира не само като индивидуална потребност на учителя, но и като стратегически инструмент за развитие на образованието на институционално и национално ниво (European Commission, 2020).

Допълнително, целта на изследването е да покаже, че продължаващата квалификация не е само инструмент за адаптация на учителите към промяната, а и средство за активно създаване на промяна в образователната система. В този смисъл квалификацията има трансформиращ потенциал както на микрониво (класната стая), така и на макрониво (Георгиева, 2020; Darling-Hammond, 2017; European Commission, 2020).

Изследването също така цели да аргументира, че ефективната квалификация трябва да бъде ориентирана не само към усвояване на нови знания, но и към развитие на професионална идентичност, рефлексия и критично мислене у педагогическите специалисти (Knight, 2021). Това е особено важно в условията на дигитализация, глобализация и нарастваща социална динамика, които изискват гъвкавост и иновативност от учителите (OECD, 2021).

Специфичните цели на статията са:

- да се аргументира връзката между продължаващата квалификация и ученето през целия живот;
- да се анализира значението на квалификацията за качеството на образованието;
- да се разгледа ролята на нормативната рамка в България (Наредба № 15, 2019);
- да се изведат изводи и препоръки за оптимизиране на квалификационните дейности.

2. МЕТОДОЛОГИЯ НА ИЗСЛЕДВАНЕТО

Методологията на изследването включва теоретичен анализ на научна литература, нормативни документи и международни доклади, свързани с професионалното развитие на учителите и ученето през целия живот.

Използвани са следните подходи:

- Документален анализ на Наредба № 15 (2019) относно статута и професионалното развитие на педагогическите специалисти;
- Сравнителен анализ на национални и международни политики за квалификация на учителите (European Commission, 2020; OECD, 2021);
- Теоретичен анализ на концепцията за учене през целия живот (UNESCO, 2020; Knowles, 2018; Георгиева, 2020);
- Педагогически и социално-културен анализ на професионалното развитие на учителите (Vygotsky, 2019; Darling-Hammond, 2017).

Допълнително са взети предвид идеи от българския контекст на квалификационните дейности на педагогическите специалисти (Георгиева, 2020), които служат като концептуална рамка за разсъжденията, без да се прави персонален авторски анализ.

Освен посочените методи, изследването се опира и на концептуален анализ на идеите за професионално учене на възрастни, като се взема предвид андрагогическият модел на Knowles, който подчертава значението на мотивацията, самостоятелността и практическата ориентация на обучението (Knowles, 2018).

При анализа се използва и социално-културна перспектива, според която професионалното развитие на учителите се осъществява най-ефективно в контекста на сътрудничество, диалог и споделени професионални практики (Vygotsky, 2019). Това позволява квалификацията да бъде разглеждана не само като индивидуален процес, но и като колективно учене в рамките на училищната общност (Hargreaves & Fullan, 2020).

Методологическият подход включва и интерпретативен анализ на международни доклади, които показват връзката между системната квалификация на учителите и качеството на образователните резултати в различни страни (OECD, 2021; UNESCO, 2020).

3. РЕЗУЛТАТИ ОТ ИЗСЛЕДВАНЕТО

Анализът показва, че продължаващата квалификация има многопластово значение както за индивидуалното развитие на учителя, така и за развитието на организационната култура на институцията и за образователната система като цяло. Значимостта се разглежда в няколко ключови аспекта.

Квалификацията като част от ученето през целия живот

Установява се, че продължаващата квалификация трябва да се разглежда като структурна част от ученето през целия живот, а не като допълнителна или формална дейност (UNESCO, 2020). Тя включва формално обучение (курсове, програми, специализации), неформално учене (участие в професионални общности, семинари, обучения в училище) и самостоятелно професионално развитие (рефлексия, самообучение, иновации в класната стая) (Knowles, 2018). Първите две позиции се регламентират и в държавния образователен стандарт за статута и професионалното развитие на учителите, директорите и другите педагогически специалисти в системата на предучилищното и училищното образование, като втората е в рамките на вътрешноинституционалната квалификация, включваща лектории, вътрешноинституционални дискуссионни форуми, открити практики, методическо подпомагане, презентации на творчески проекти, резултати и анализи на проведени педагогически изследвания и постижения, споделяне на иновативни практики (Наредба № 15/22 юли 2016). Според С. Георгиева продължаващата квалификация на педагогическите специалисти е неотменна част от т.нар. учене през целия живот, което се осмисля като възможност за постоянно развитие на личността на човека в продължение на целия му жизнен път и логично търсене на отговори на въпроси като: Кога квалификацията би водила до професионализъм педагогическите специалисти? Съществуват ли закономерности за обвързване на квалификация и професионализъм? Как се съотнасят педагогическите компетентности и квалификацията? Ефективността на квалификацията като процес или резултат трябва да се измерва? и др. под. (Георгиева, 2020). В този смисъл „Подготовката на бъдещи учители в теоретичен и в практико-приложен аспект се характеризира с определени различия за отделните държави членки на Европейския съюз, но общоевропейската политика налага изисквания за солидаризиране с общоприети ценности като: идеята за демократично устройство, толерантност, приемане на различие, солидарност, учене през целия живот, стремеж към себеусъвършенстване, постигане на по-високо културно равнище...“ (Тенева, 2020).

Важен фактор са и тренингите и умението на съвременния учител да бъде потребител и създател на подобен тип образователни инициативи (Toncheva et al, 2025).

Този модел поставя учителя в активна позиция като субект на собственото си професионално развитие.

Влияние върху качеството на образованието

Резултатите показват, че добре планираната и системна квалификация е пряко свързана с подобряване на качеството на преподаването и ученето (OECD, 2021). Продължаващата квалификация подпомага учителите да:

- интегрират дигитални технологии в обучението;
- прилагат приобщаващи педагогически подходи;
- работят ефективно в мултикултурна среда;
- развиват критическо мислене у учениците (European Commission, 2020).

В този контекст обучаващите се и училищните организации, които планират обученията в планове за квалификационна дейност и ги организират, трябва да подхождат внимателно, като се съобразяват с изведените от Вяра Гюрова капани пред качеството на продължаващата квалификация на учителите: капан № 1. Продължаващата квалификация на учителите като задължение; капан № 2. „Предлагането“ на курсове или обучения за продължаваща квалификация; капан № 3. Доставчиците на курсове за продължаваща квалификация; капан № 4. Обучаващите; капан № 5. Времето за обучение (продължителността на курсовете) (Гюрова, 2017). В светлината на разбирането на целта на образованието/квалификацията на педагогическите специалисти като важен фактор за развитието и укрепването на интелектуалния потенциал на нацията и страната е необходимо да се преоценят ролята на мотивираното активно участие в квалификационни форми, както и ролята на самообразованието в процесите на професионално развитие с цел постигане на по-високо качество на училищното образование. Разбирането на развитието като непрекъснат процес предполага съчетаване с принципа на развиващото се образование, с ориентацията на образователната дейност не само към познанието, но и към преобразуването на реалността, преобразуването на личността и на социума (Георгиева, 2020). За постигане на качеството на образованието е необходима много добра система и на

първоначална, и на продължаваща квалификация на педагогическите специалисти. За педагогическите кадри процесуалните аспекти са свързани с първоначално квалифициране, осъществимо при обучението в съответно висше учебно заведение, и продължаващо квалифициране чрез използване на формите и методите на продължаващата квалификация, или качеството на образованието се намира в право пропорционална зависимост от равнището на професионална компетентност на педагогическия специалист (Георгиева, 2020).

Квалификацията като фактор за промяна на системата

Установява се, че квалификацията не само усъвършенства отделния учител, но и трансформира училището като институция. Чрез споделени практики, сътрудничество и професионални общности се създава култура на колективно учене (Hargreaves & Fullan, 2020). Поради това в предходно изследване на автора на настоящата статия се извеждат като основни приоритети на продължаващата квалификация на педагогическите специалисти формирането на ценностни хуманистични ориентации в работата с деца и ученици, помощта при самоопределяне в настоящата ситуация на развитие на системата за допълнително образование за ученици, промяната в професионалните психологически нагласи, формирането на действително педагогическо разбиране на професионалната дейност, въвеждането на педагогически обосновани методи и техники в ежедневната практика на работа с децата и учениците, стимулирането на саморазвитието на педагогическите специалисти, разкриването на техния творчески потенциал, развитието на рефлексивната култура на учителя в процеса на разбиране и коригиране на персоналния и колективния професионален опит и други (Георгиева, 2020).

Влияние върху професионалната идентичност на учителите

Резултатите показват, че продължаващата квалификация допринася за формирането на по-устойчива и рефлексивна професионална идентичност на педагогическите специалисти. Учителите, които участват редовно в квалификационни дейности, демонстрират по-висока степен на професионална увереност, автономия и готовност за иновации (OECD, 2021). Квалификацията подпомага прехода от „учител като изпълнител на учебни програми“ към „учител като рефлексивен професионалист и иноватор“ (Darling-Hammond, 2017). Това е особено важно в контекста на съвременните образователни реформи, които изискват по-голяма гъвкавост и креативност в преподаването (European Commission, 2020).

Влияние върху училищната култура

Анализът дава информация, че системната квалификация стимулира развитието на иновативна училищна култура, основана на сътрудничество, споделяно учене и колективна отговорност за качеството на образованието (Hargreaves & Fullan, 2020). Училищата, които инвестират в продължаваща квалификация, по-често изграждат професионални общности за учене, в които учителите обсъждат педагогически проблеми, споделят добри практики и разработват съвместни стратегии за подобряване на обучението (Knight, 2021). Това води до по-голяма иновативност в институциите, подобрена комуникация между учители, ученици и родители, по-високо равнище на образователни резултати.

Европейската комисия счита, че ефективната култура на учене през целия живот е от ключово значение, за да се гарантира, че всеки човек разполага със знанията, уменията и компетентностите, от които се нуждае, за да просперира в личния и професионалния си живот (ЕПМ, 2022). Във функциите на училищния мениджър като трансформатор на училищната култура е чрез инвестицията в развитието на условия и възможности за квалификацията на учителите да се постигат лични и професионални цели, да се насърчи специфичната култура на институцията и да се развие автономията (Urbani, 2020).

4. ИЗВОДИ

На базата на анализа могат да се направят следните основни изводи.

Продължаващата квалификация е неразделна част от ученето през целия живот и трябва да се разглежда като системен процес, а не като поредица от формални обучения (UNESCO, 2020; Георгиева, 2020).

Професионалното развитие на учителите има решаващо значение за качеството на образованието и за конкурентоспособността на образователната система (Darling-Hammond, 2017; OECD, 2021).

Нормативната рамка в България (Наредба № 15/22 юли 2019) създава условия за системно планиране на квалификационните дейности, но тяхната ефективност зависи от ефективното планиране на обученията съобразно специфичните потребности на педагогическите специалисти, реалното им осъществяване, поставянето им във връзка със стратегическата насоченост на институцията и реалното прилагане на новото или усъвършенствано знание в образователния процес. Важна роля в този контекст играе училищният мениджър, който освен на цялостното планиране, организиране и провеждане, трябва да обърне внимание на проследяване ефекта от проведената квалификационна дейност и на анализ на влиянието ѝ върху качеството на образованието в институцията.

Квалификацията трябва да бъде ориентирана не само към индивидуалното развитие на учителя, но и към споделяне на учене и развиване на рефлексивни практики, както и към трансформацията на образователната система като цяло (European Commission, 2020).

Допълнителен извод е, че продължаващата квалификация трябва да бъде интегрирана в цялостната стратегия за развитие на образователната институция, а не да се разглежда като периферна дейност. Тя следва да бъде свързана с училищното развитие, националните образователни приоритети и европейските тенденции в педагогическите иновации (European Commission, 2020).

Освен това може да се направи извод, че най-ефективните модели на квалификация са тези, които съчетават формално обучение, практическо приложение и рефлексивно учене в професионални общности (UNESCO, 2020; Hargreaves & Fullan, 2020).

5. ПРЕПОРЪКИ

Въз основа на анализа могат да се формулират следните препоръки:

- Квалификационните програми да бъдат по-гъвкави и ориентирани към реалните потребности на учителите и училищата (Knight, 2021).
- Да се насърчава създаването на професионални общности за учене в училищата (методически обединения, екипи за ключови компетентности, екипи за качество и други), в които учителите споделят опит и добри практики (Hargreaves & Fullan, 2020).
- Да се интегрират повече дигитални и иновативни педагогически подходи в квалификационните програми (European Commission, 2020).
- Да се засили връзката между теория и практика в обученията за учители, като се включват повече практически казуси и рефлексия (Darling-Hammond, 2017).
- Да се развиват модели на квалификация, които стимулират не само знания, но и професионална автономия, критическо мислене и иновативност.
- Да се насърчава наставничеството (менторството) между опитни и млади учители като форма на формална/неформална квалификация (Knight, 2021).
- Да се разработват училищни квалификационни планове, които да бъдат обвързани с реалните потребности на учениците, на педагогическите специалисти и на училищната общност (OECD, 2021).
- Да се стимулира участието на учителите в международни обучения, проекти и професионални мрежи, което разширява техния професионален хоризонт (European Commission, 2020).
- Да се интегрира дигиталната педагогика – ключов компонент на продължаващата квалификация, като се съчетават технологични и дидактически умения (Darling-Hammond, 2017).

6. ДОПЪЛНИТЕЛНА ИНФОРМАЦИЯ

Като допълнителна информация могат да се посочат следните тенденции.

Международни изследвания като TALIS на OECD показват, че учителите, които участват редовно в квалификационни дейности, демонстрират по-висока професионална увереност и по-добри педагогически практики (OECD, 2021).

Европейските образователни политики подчертават необходимостта от непрекъснато професионално развитие на учителите като условие за качествено образование (European Commission, 2020).

Концепцията за учене през целия живот се превръща в централен принцип на образователните системи, като учителите са ключов фактор за нейното реализиране на практика (UNESCO, 2020).

Социално-културният подход към ученето (Vygotsky, 2019) показва, че професионалното развитие е най-ефективно, когато се осъществява в сътрудничество и взаимодействие между учителите.

Допълнителни данни от международни изследвания показват, че:

- Учителите, които участват в продължаваща квалификация поне веднъж годишно, имат по-високи нива на удовлетвореност от професията си и по-ниски нива на професионално прегаряне (OECD, 2021).
- Страните с добре развита система за продължаваща квалификация демонстрират по-високи образователни резултати и по-голяма иновативност в училищата (European Commission, 2020).
- Ученето през целия живот се превръща в централен принцип на образователните политики, като учителите са ключов фактор за неговото реализиране на практика (UNESCO, 2020).
- Социално-културният подход към професионалното развитие показва, че сътрудничеството между учителите е по-ефективно от индивидуалното обучение (Vygotsky, 2019).

Може да се обобщи, че непрекъснатото професионално развитие оказва сериозно влияние върху базисната и специалната (теоретична и практическа) подготовка, в резултат на което се усъвършенстват основните подсистеми на професионалното развитие на учителите: повишава се мотивацията за практикуване на професията, обогатява се практическата подготовка чрез упражняване на различни педагогически роли в условията на симулирани учебни ситуации, традиционните функции на експерт се допълват с нови позиции на медиатор, фасилитатор, модератор, консултант, развиват се меки умения за комуникация и работа в екип, ефективно управление на времето, презентационни умения и др., критично мислене, предотвратяване и решаване на конфликти. Несъмнено, потребностите от съответстваща трудова пригодност изискват адекватна професионална подготовка, съобразена с образователните стандарти за професионални и специални компетенции на педагозите, като от тях се очаква да придобиват все повече и по-качествени знания, отговарящи на динамиката и изискванията на пазара на труда (Вълова, 2015).

7. ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Продължаващата квалификация на педагогическите специалисти е ключов аспект на ученето през целия живот и основен фактор за качествено образование. Тя трябва да се разглежда като непрекъснат процес на професионално развитие, който обхваща както индивидуалното усъвършенстване на учителя, така и трансформацията на образователната система.

Съвременните образователни предизвикателства изискват учителите да бъдат активни, иновативни и отговорни професионалисти. Развитието на гъвкави, практически ориентирани модели на продължаваща квалификация е от съществено значение за бъдещето на българското образование.

REFERENCES

- Вълова, Т. (2015). Бъдещите учители и проект „Студентски практики”. *Pedagogika-Pedagogy/ Педагогика*. (9), 1213-1230. София: Азбуки, ISSN: 0861-3982.
- Георгиева, С. Д. (2020). *Оптимизиране на квалификационните дейности на педагогическите специалисти: теория и практика, реалност и перспективи*. Шумен: Университетско издателство „Епископ Константин Преславски“.
- Гюрова, В. (2017): За капаните пред качеството на продължаващата квалификация на учителите. – *Е-списание „Педагогически форум“*, 2017, № 4, DOI: 10.15547/PF.2017.027.
- ЕПМ (2022): *Европейски подход към микроквалификациите* – <https://education.ec.europa.eu/bg/education-levels/higher-education/micro-credentials>.
- Наредба № 15 от 22 юли 2019 г. за статута и професионалното развитие на учителите, директорите и другите педагогически специалисти, Обн. ДВ. бр. 61 от 2 Август 2019 г., посл. изм. и доп. ДВ. Бр. 113 от 23 Декември 2025 г. <https://lex.bg/bg/laws/ldoc/2137195301>.
- Тенева, М. (2020): Професионална подготовка и продължаваща квалификация на учителя. – *Годишник на Педагогическия факултет, Тракийски университет – Стара Загора*, № XVII, 2020.
- Darling-Hammond, L. (2017). Teacher education around the world: What can we learn from international practice?. *European Journal of Teacher Education*, 40(3), 291–309. <https://doi.org/10.1080/02619768.2017.1315399>.
- European Commission. (2020). Teachers in Europe: Careers, development and well-being. Publications Office of the European Union. <https://doi.org/10.2766/600386>.
- Hargreaves, A., & Fullan, M. (2020). Professional capital after the pandemic: Revisiting and revising classic understandings of teachers' work. *Journal of Professional Capital and Community*, 5(3/4), 327–336. <https://doi.org/10.1108/JPC-06-2020-0039>
- Knight, C. (2021). *Continuing professional development for teachers: A global perspective*. Routledge.
- Knowles, M. S. (2018). *The adult learner: A neglected species*. Routledge.
- OECD. (2021). Teachers and school leaders as lifelong learners. OECD Publishing. <https://doi.org/10.1787/57bdf9b1-en>.
- Mezirow, J. (2018). *Transformative learning theory*. Routledge.
- Schleicher, A. (2019). World class: How to build a 21st-century school system. OECD Publishing.
- UNESCO. (2020). Global education monitoring report: Inclusion and education – All means all. UNESCO Publishing.
- Toncheva, M., Chilingirova, K., & Ivanova-Nedelcheva, A. (2025). A good practice model for block trainings aimed at enhancing social-emotional competencies in primary school students. *KNOWLEDGE - International Journal*, 70(2), 227–233. Retrieved from <https://ojs.ikm.mk/index.php/kij/article/view/7566>
- Urbani, C. (2020): Teacher Continuing Professional Development and Team-Working Competences: A Case Study from Italy. *International journal for research in vocational education and training*, 7(2), p. 237 – 255.
- Vygotsky, L. S. (2019). *Mind in society: The development of higher psychological processes*. Harvard University Press.